

Berlanga, Escalante i t

Teatres de la Generalitat valenciana ha presentat 'Tres forasters de Madrid', d'Eduard Escalante, el debut de Luis García Berlanga en la direcció teatral.

Posant el punt final al centenari d'Escalante —es compleixen els cent anys de la seua mort—, els Teatres de la Generalitat Valenciana presenten *Tres forasters de Madrid*, una de les peces més representatives de la dramàtica escalantiana. A l'estrena de l'obra cal afegir el debut del director Luis García Berlanga en el medi teatral. Una estrena que sembla que no ha deixat tranquil l'autor d'*El verdugo* i *La escopeta nacional*, que ja ha anunciat la seua intenció de tornar a la pantalla i donar per tancat el seu passeig per l'escena. Per al director valencià, aquest debut ha arribat després d'altres projectes frustrats: "Vaig tenir altres intents de debutar en el camp teatral i una de les ofertes precisament va ser a València, amb una comèdia de Kundera que finalment no es va arribar a fer". També ha tingut propostes més exòtiques: "Sí, em proposaren en una ocasió dirigir una sarsuela, i jo vaig triar *Los hijos del capitán Grant* perquè era una obra coral, amb molta gent, com a mi m'agrada". Aquesta producció per als Teatres de la Generalitat també té aquest caràcter coral tan estimat pel director. Un ampli repartiment encapçalat per l'actriu Esperanza Roy amb una bona representació de la classe actoral valenciana, des d'actors de la vella escola, com Triní Guillem o Pepe Gil, a les noves generacions, representades per Cristina Fenollar, Paco Vila, Alfred Picó o noms coneguts de l'escena valenciana com Enric Garcia o Empar Ferrer. "No sóc un home que puga considerar-me un bon director d'actors, tot i que curiosament tinc aquesta fama en el cinema. A mi m'agrada deixar-los solts, com una creació pròpia, de la qual jo després vampiritze tot el que puc".

Berlanga assenyalava que per a un director acostumat a un cert anarquisme creatiu, l'escena teatral exigeix unes certes dosis de disciplina a l'hora de posar el text en peu. "M'hauria agradat haver estat més explosiu; si vols, haver 'dinamitat' més l'obra pel que fa al text, encara que com-

prenc que he de respectar-lo. I també la posada en escena, però, és clar, com m'han recordat els actors, el primer que cal fer és que els actors s'apreguen el text. Els actors i el director, i això no ho podré fer jo en la vida".

Estrenada el 1876 al Teatre de la Princesa de València —un teatre que segons Lluís V. Aracil "era el punt de reunió de les classes comercials i menestrals de la ciutat domiciliades al voltant del mercat"—, aquesta obra segons Berlanga "és l'encreuament de dues frustracions", un argument pròxim al cineasta valencià. "Hi ha moltes connexions entre el món d'Escalante i la temàtica de les meues pel·lícules. Tots els personatges d'Escalante són també antiherois. Tots tenen un projecte de futur que fracassa, i aquesta és també la constant de les meues pel·lícules. Ara bé, Escalante a diferència de mi, és més generós amb la societat en què viu.

Escalante, un autor per a la polèmica. El teatre d'Escalante ha estat durant molts anys una referència en la vida teatral de la ciutat. Per una banda les seues obres no han deixat de ser representades per les companyies locals i amateurs, d'altra, per a l'anomenat teatre independent o d'autor la seua dramàtica ha estat sempre molt seductora, i d'una manera intermitent, els directors valencians s'han encarat amb els seus sainets. Un dels més "reincidents" ha estat Juli Leal, un dels noms veterans del teatre independent valencià i especialista en l'obra d'Escalante. Precisament en aquesta comèdia realitza les funcions de director adjunt. "La primera volta que vaig treballar amb Escalante va ser el 1977 amb *Memòries de la coentor* i em va interessar perquè jo ja duia en el pensament fer una trilogia sobre la pèrdua d'identitat de la burgesia valenciana. En un primer moment em vaig dedicar més a fer espectacles i versions. Vaig fer un Txèkhov i un Molière, i com a guinda em vaig plantejar

Eduard Escalante, segons Lluís V. Aracil

(Aquests fragments formen part de la introducció de les obres *Les xiques de l'entresuelo* i *Tres forasters de Madrid*, publicades per la Col·lecció Garbí el 1968.)

Eduard Escalante va formar part de la petita burgesia urbana. Ella va ésser no sols el seu medi originari, sinó també l'escenari de les seues peces teatrals.

En un cert sentit, el teatre d'Escalante és més "actual" ara que mai, perquè són in comptables els valencians contemporanis nostres que s'hi poden veure retratats.

El teatre d'Escalante és així híbrid: una mena de tragicomèdia en to menor. Ni s'atreveix a desfermar les fúries tràgiques, ni es decideix tampoc a portar l'humor fins a l'extrem.

Per a uns, Escalante fou un patriota i el seu teatre és una admonició moral a les persones que abandonen l'idioma del país. Per a altres, fou més aviat un cínic, que va fer burla a costa del poble i de la llengua que el poble parlava.

Escalante no es va proposar cap ideal de llengua literària, perquè el sàinet implicava ja un cert ideal: la caricatura.

que havia de ser a partir de temes autòctons. Havia llegit coses seues, ací a València s'havia fet un espectacle molt interessant d'Antonio Díaz Zamora i arran d'això vaig començar a estudiar-lo en profunditat".

Un dels punts més polèmics de la dramàtica d'Escalante segons els seus estudiosos ha estat la seua "benignitat crítica" envers la societat que satiritzava. Uns personatges que es mouen entre la coentor —segons Aracil la coentor "és un desajustament entre la realitat i les aspiracions"— i els desigs d'ascens social. "El problema d'Escalante —diu Juli Leal— és que quan diuen que fa una crítica amable, jo els podria contestar, i per què no? Cadascú fa la crítica que li pareix. Però a més resulta que després l'obra s'independentza de l'autor; quan tens una perspectiva temporal és quan les coses comencen a posar-se en el seu lloc". Leal posa

es forasters de Madrid

RAFA GIL

l'exemple de Labiche a França. "Durant molts anys ha passat per ser un autor reaccionari i de colp els directors més *engagés* han començat a reivindicar-lo com a element corrosiu. Amb tot això vull dir que cal desfer-se dels prejudicis i veure allò que realment interessa d'Escalante i comprendre que teatralment funciona".

L'adaptació ha estat realitzada per Josep Lluís i Rodolf Sirera, que al text original han agregat fragments d'altres peces de l'autor. Sobre l'actualitat de l'obra i les seues claus per al públic valencià de 1995 creu que "l'espectador valencià pot descobrir que lamentablement no ha canviat res. De manera que si a més són capaços de riure amb això, serà una prova que és més sa del que sembla". L'idioma i els canvis de llengua han estat un dels objectius crítics de l'autor al llarg de la seua obra. "Això -assenyala Leal- és inherent en quasi tots els sainets d'Escalante perquè apareix com un reflex dels mecanismes d'imitació, de falta de seguretat, etc.,

però no se n'ha de fer un *leit motiv*, sinó un element més que cal tenir en compte".

Una família valenciana formada per Trini Guillem (Baltasara, la mare), Manuel Andrés (el pare), Paco Vila (el fill amb ínfules de poeta) i tres forasters de Madrid, interpretats per Esperanza Roy, Julio Salvi i Inma Sancho, formen el nucli protagonista de l'obra. Per als valencians, els forasters porten la solució dels seus problemes, per la seua banda, l'única obsessió de la família madrilenya és trobar un bon marit per a la filla. Sobre aquestes aspiracions frustrades fa petar el seu humor Escalante. "En les seues obres -diu Juli Leal- tu pots fer que esclaten les rialles, però al meu gust, és molt millor no jugar a potenciar-les perquè Escalante funciona sol. Fer riure està bé, però cal evitar de buscar la rialla, forçar-la. Si la forces, infla el signe i tot es pot anar a fer punyetes. Tu has de servir la veritat dels personatges i els personatges d'Escalante viuen la seua vida com una cosa tràgica".

Després d'Escalante, Berlanga espera finalment posar en peu un llarg projecte aturat, la vida de Blasco Ibáñez per a Televisió Valenciana. "Crec que aquesta volta tot anirà bé". A més, pensa en un retorn a la gran pantalla després de *Todos a la càrrel*, el seu últim film. I entremig un altre projecte frustrat: "Uns productors de Barcelona, els de Focus, em parlaren de traslladar a comèdia musical *Bienvenido mister Marshall*, però d'això fa ja sis mesos i no he tornat a saber-ne res". I Berlanga s'acomiada recordant les impressions d'un viatger romàntic per les terres valencianes. "Crec que va ser Richard Ford qui va dir que el valencià somriu quan mossega. Ara desafortunadament ja no somriu quan mossega. El sarcasme exigeix unes dosis d'enginy i ara a València no veig enginy en la crítica. Jo també rep les meues mossegadetes però sense la ironia o la inventiva que puga tenir aquest atac. I això em fa desencantar-me de mi mateix i de València." **Carles Gàmez**